

ISTENMEZEJE

településképi arculati kézikönyve | 2017

készült:

Istenmezeje Község Önkormányzata megbízásából
polgármester: Nagy Péter
jegyző: Maticska Rita

314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet alapján

a

Lechner Lajos Tudásközpont,
Nemzeti Médiahatóság,
Bükk Nemzeti Park,
valamint az
Egri Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalának
adatszolgáltatása segítségével

készítette:

Hoór Kálmán - főépítész
Boros András - építész
Boros Marianna - környezetirányítási szakértő
Hoór Csilla - munkatárs
Harsányi Péter - munkatárs
Veres Tünde - munkatárs

felhasznált irodalom és adatbázisok:

Istenmezeje Település Rendezési Terve
Heves Megye Műemlékei
Heves Vármegye Községei - ifj. Reiszig Ede dr.
istenmezeje.hu
openstreetmap.hu
mapire.hu
fentrol.hu
Rakonczay Zoltán: Természetvédelem. Szaktudás Kiadó Ház Budapest 2002
A Hevesi füves puszták tájvédelmi körzet. Bükk Nemzeti Park Igazgatóság Eger 2005
Bepillantás Dél-Heves Természeti Értékeibe Üröm Környezet-és Természetvédelmi
Egyesület, Heves Eger 2013
wikipédia.hu
bnpi.hu
egriborut.hu
Mátraalja borvidék ismertető
kaptarko.hu
Bábakalács füzetek-10 Jeles kövek
„Zöld Horizont” Bükk nemzeti park.
Veres Zsolt: Homokkő Birodalom Észak Magyarországon. Természet Világa 146. évfolyam.
4. szám

2017

TARTALOM

Tartalom	3
Bevezetés.....	5
Istenmezeje bemutatása	6
Örökségünk	8
Település-karakterek	25
Jó példák történeti I. átalakuló karakterű településrészhez	30
Jó példák történeti II. átalakuló karakterű településrészhez	33
Jó példák telepített I. karakterű településrészhez	35
Ajánlások, építészeti útmutató.....	37
Jó példák sajátos építményfajták, reklámhordozók, utcanévtáblák	54

Istenmezeje Község Településképi Arculati Kézikönyve 2017

BEVEZETÉS

A településképi arculati kézikönyv a település bemutatásával az épített és természeti értékek megismertetésével, útmutatóval segíti a település fejlesztésében érdekelteket.

Észak-Magyarország, ezen belül Heves megye bővelkedik régi korok történelmi emlékeiben. Ezer év hosszú idő, mégis rohanó világunkban hajlamosak vagyunk elfelejteni mit is jelent ez az örökség. Házaink, templomaink néma tanúi ezeknek a koroknak, még akkor is, ha egy-egy település fejlődésének folytonossága a viharos történelmünknek köszönhetően többször megszakadt. Talán éppen ezért fontos olykor vallatóra fognunk szülőföldünk néma köveit. Nézzünk körül egy pillanatra! Vegyük észre rejtett értékeinket! Ne tévesszen meg minket az sem, ha az idő nyomot hagyott rajtuk. Saját történelmünket rejtik e falak, melyeket hozzáértéssel, szeretettel és hittel a mi feladatunk megőrizni, hozzáadva saját korunk értékeit.

Ez a kézikönyv ebben az értékmegőrzésben és értékteremtésben kíván segítséget nyújtani, röviden bemutatva a település épített és természeti adottságait. Az örökségünk fejezetben kiemeljük azokat az objektumokat, épületeket, műemlékeket, melyek a település önazonossága szempontjából kiemelkedő helyet foglalnak el. Az ajánlások fejezetben áttekintést nyújtunk a község különböző karakterű részeiről, valamint az útmutatóban fogalmazunk meg arról, hogy milyen építészeti eszközök révén tudjuk kedvezően befolyásolni egy-egy utca, településrész összképét. Az utolsó, jó példák fejezetben pedig olyan – a településen található – épületek, utcaképi elemek fotóit közöljük, melyeket vagy egészüket, vagy részletmegoldásait tekintve példaértékűnek tartunk. A kézikönyv csupán egy útmutató, nem helyettesítheti a döntéshozók, az építetők odafigyelését, az építészek felkészültségét, az építésben résztvevők felelősségét.

ISTENMEZEJE BEMUTATÁSA

Határában a múlt században bronz diadémot találtak. Nevét Istenmezejy alakban 1311-ben említi az első okleveles forrás. 1477-ben az Olcsvári családé volt. 1542-ben Heves vármegye törvényszéke ítéletet hozott a fiúutód nélkül elhalt Istenmezey Lőrinc itteni birtokának a család többi férfi leszármazottja részére való odaítélése tárgyában. 1546 — 1564 között köznemesek birtoka volt. 1623-ban a Hanvay családé. A XVII. század közepén adómentes kuriális faluvá lett. 1656-ban Putnoky Mihály tiltakozik Orosz Pálnak a falu birtokába történt beiktatása ellen, Lipót király 1690 táján románfalvi Farkas Györgynek adományozza, ettől kezdve a Farkas család hosszú időre birtokos lesz a községben, melyet 1693 körül Beneken egri sőtiszt használ. (Uo. AD. 338.) 1711-ben Telekesy egri püspök itteni birtokrészét Tarródy Istvánra és Zsebeházi Ferencre ruházza szolgálataik jutalmául. Románfalvi Farkas Katalin férje a XVIII. század elején hügyei Farkas Ádám volt, ezeknek leánya pedig Luka György felesége lett, 1740 körül Beniczky Sándor és Brezovay György is a hügyei Farkas családba történt beházasodás révén lett birtokos a faluban. 1760 körül Farkas Katalin férje Csernus István, Farkas Erzsébeté Szabó András; az istenmezei és szederkény-pusztai erdőségeket bérbeadják Zsuppan Ferenc egri görög kereskedőnek, aki ott hamuzsírőző üzemet létesít. A XVIII. század végén a Csernus, Luka és Szabó nemzetség birtokában van a falu. 1837-ben Csernus József ingatlanait Madarassy János szerzi meg, így ő lesz a földbirtokos néhány másik kisbirtokos család mellett.

Történelmi pillanatképek Istenmezeje múltjából

Az első katonai felmérés (1783-1785) feljegyzései

1. Szilaspogony 1 $\frac{3}{4}$, Erdőkövesd 1 $\frac{1}{2}$, Váraszó 1 $\frac{1}{2}$, Zabar 2, Pusztazabar 1 $\frac{1}{2}$

óra járásra van.

2. – (Nincs kő-, vagy téглаépület a községben)

3. Az itt folyó patak a helységtől északra egy tavat alakít ki, ez egy malmot hajt. A patak a völgyet ingoványossá teszi, és csak a jelzett utakon lehet közlekedni.

4. Az erdők mindkét oldalon magas törzsű, sűrű növésű tölgyesekből és bükkösökből állnak.

5. A patak menti rétek nagyon mocsarasak.

6. Az utat Szilaspogonyba már ott leírtuk. Erdőkövesdre egy országút van, ez jó. Váraszóra ugyanilyen, a csárdánál ez elágazik, és ugyancsak jó.

7. A körülöttük lévő magaslatok uralják a települést.

8. –

(Csiffáry Gergely–B. Huszár Éva: Heves megye II. József kori katonai leírása 1783-1785. Eger, 1999. 75.o.)

Istenmezeje 1864-ben, Pesty Frigyes helynévtára alapján

1. A község tartozik Heves megyéhez, Mátra járáshoz, székhelye Eger, adókerület Pétervásár.

2. A községnek egyedüli neve Istenmezeje, lakosai általában magyar ajkúak.

3. A község hajdan volt-e másképp nevezve, nem tudatik.

4-5. A község honnan népesítettett, nem tudatik.

6. Sem köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékből a név eredetéről semmit sem tudni ezek hiánya miatt.

7. A község határában a dülő elnevezések következők: Nyitra lápa, Szentkút (erről a nép azt beszéli, hogy hajdantan búcsújárási hely volt, hol egy kút létezett, melynek vizét hasznos gyógyvíznek tartották, jelenleg a kútnak nyoma is alig látható). Kép lápa, Odvas kő, Berekszeg, Egresi, Ház hely, Alsó malom, Kerek rét, Vennes, Sikató, Picsámpad, Musak, Enyves bérez, Nyúl sütő, Varnyai szállás, Mocsolyás, Vízetlen, Vadász lápa, Ökörfő, Tamás telki, Száraz ág, Tábor lápa, Kuvasszá, Alma lápa, Nádmalomháta, Bűdös tó, Kovács lápa, Evetes ág, Fülel ortvány, Szerpatak, Bükág, Tetyülápa, Rákos, Kajra, Hagymás, Görbe föld, Pálláza, Kócsos orma, Kerekdomb, Miklósdomb.

Ezen dülőnevek alatt vannak a határban a földek, kaszálók és erdők, hogy honnan kapták ezen elnevezést, nem tudni.

Kelt Istenmezején, május 24. 1864.

Bíró Ferenc községi bíró

(Pesty Frigyes: Heves vármegye helynévtára. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai. 11. Eger, 2005.)

ÖRÖKSÉGÜNK

Ebben a fejezetben bemutatjuk a település épített és természeti értékeit

Települések épített értékei (általános áttekintés)

Az épített örökség megóvása és fenntartása az emberiséggel egyidős.

A jelentősebb építmények vagy épített környezetek védelmét napjainkban is előírások, jogszabályok határozzák meg, ezáltal is elősegítve a jövő generációk részére történő épített kulturális értékek megismerését, megőrzését.

Az épített örökségvédelem fokozatai:

Nemzetközi védelem – világörökség szintjén meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

Országos védelem – műemlékvédelem, amely az országos szinten meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

Helyi védelem - helyi, önkormányzati szinten meghatározott építmény, vagy környezet megőrzését, nyilvántartását szabályozza.

„A helyi védelem célja egy adott településnek és környezetének, az ott megtalálható értékes építészeti, táji, valamint az épített környezettel összefüggő természeti jellegzetességeknek minél hitelesebb és teljesebb megőrzése.”

Településképileg meghatározó - helyi, önkormányzati szinten, településképi szempontjából meghatározó építmény vagy környezet nyilvántartása az arculati kézikönyvben, melyek később helyi védelem alá is kerülhetnek.

A fennmaradt és védelemre méltó épületek, épített környezetek, mind történeti, mind pedig művészettörténeti szempontból jelentős értéket képviselnek, ugyanakkor az adott közösség önmeghatározásának is fontos pillérei. Fenntartásuk és méltó hasznosításuk tehát gazdasági, kulturális, végső soron településpolitikai érdek.

Nemzeti emlékhely

A nemzeti emlékhelyek történelmünk legfontosabb helyszínei, az emlékezet egyszerre szimbolikus és valóságos terei. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt.

Történelmi emlékhely

A történelmi emlékhelyek az emlékezet olyan fontos helyszínei, amelyek nemzeti, felekezeti, regionális vagy kisebbségi szempontból kiemelkedőnek minősülnek. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt.

Istenmezeje épített értékei

Fájdalmas Szent Szűz Templom - műemlék

1696-ban nem említik templomát, 1720 körül Szt. László tiszteletére szentelt temploma van, majd 1732-ben kőtemplom romjairól emlékeznek meg. Ekkor Pétervására filiája. Az 1746. évi canonica visitatio azt mondja, hogy a Szt. László tiszteletére szentelt templom inkább barlang benyomását kelti, sziklába van vésve, sötét, nedves, rossz szagú. Az 1767-ben felvett canonica visitatio szerint szilárd anyagból épített templomának építési ideje ismeretlen, szentélye kősziklába van bevágva. Egy oltára van és a faluban harangláb fából. A Heves megyei közigazgatási iratok között szintén olyan utalást találunk, hogy a templom épülete részben szilárd anyagból épült, másrészt sziklába vágott, igen nedves és sötét. Nem tudni, hogy mikor épült. 1774-ben Csernus István földesúr a hívek segítségével kissé bővítette. 1811-ben már Erdőkövesd filiája, temploma a falu végén, nedves helyen. Egyetlen harangját Eszterházy Károly áldotta meg 1765-ben. A felsőhevesi esperesi kerület jegyzőkönyve 1807-ben, 1827-ben, 1836-ban és 1851-ben foglalkozik vele. 1827-ben jelenti, hogy felszerelése nincs, csak két rongyos kazula. A hajó „Diocletán idejéből való barlang benyomását kelti”. Kegyúr nincs, földesúr meg sok is, de ezek szegények. Miután az országút mellett fekszik, megbotránkozást kelt — írják 1836-ban. 1851-ben már „inkább vadak istállója és latrok barlangja”, sötét, nedves, a szentélyben százlábú férgek még mise közben is felmásznak az oltárra és a ruhákat piszkítják. E templom sziklába vágott szentélye ma is látható. 1846-ban a plébános új templomot akar építtetni, a terveket fel is küldi a Helytartótanácsához, hogy a vallásalapból kérjenek építési segílyt. Az új templom építésére Holczer József plébános ezenkívül gyűjtést végzett a környékbeli birtokosok körében. A bevételeket feltüntető könyvecske fedőlapján látható az új és a régi templom képe. Az alapkővet 1853. március 15-én tették le, fölszentelte Bartakovics érsek 1854. június 26-án. Költségvetést készítettek az Orczy-uradalom pallérjával, Sallai János pogonyi lakossal, Koncz Mihály ács-pallérrel, aki szintén az Orczy-uradalom alkalmazottja volt, Schuller Ferenc erdőkövesdi asztalosmesterrel. Az érsekség a terveket kiadta Simor Ferenc mérnöknek, aki a kőműves tervén főleg a neveltségesen kicsiny ablakokat kifogásolta. Az egri érseki levéltár tervtárában két terv maradt fenn, köztük Dudás József egri kőművesmester és céhmester kivitellel került terv. Dudás József a szerződésileg kifizetett 1100 forintért köteles volt az általa készített „B” terv szerint a templomot felépíteni. A lebontott régi templomhajó mögötti sziklabarlangba a Szt. László-szobrot oltár gyanánt elhelyezte Sallai János kőművespallér. Az új templom asztalosmunkáit Mihalik János végezte, a lakatosmunkákat Károly József. A templomhomlokzati oltárkő Gerenday Antal pesti sírkőraktárából származik. A nagy oltárképet javította Kovács Ferenc egri képművész, a monstranciát polírozta Barek Ferenc egri ötvös, az orgonát pedig Majer Ferenc egri „orgonaművész” javította ki. Az oltárkép keretét Spórer József egri aranyozóval újították meg. Dudás József pallérja Vas András egri kőműves volt.

A Tarna-patak hajlatában magas dombon áll, körülötte temető. Ma a község közepén. Klasszicista.

Homlokzatán magas lábazatból induló fejezetes falpillérek, a középén ebből kettő enyhe rizalitot alkot. Az egyenes zárású kapu fölött felirat: HA' ISTEN VELÜNK KI ELLENÜNK SZ. PÁL A ROM. VIII. 31 1853. A bejárat fölött átfutó osztópárkányon ülő félkörablak. Kétoldalt az osztópárkány a magas, mélyített falmezőket átszelve halad tovább. Az egész homlokzatot lezáró teljes római-dór párkány, nagy kiülésű vízvetős, cserepezett csorgóval. A tornyot egy-egy kővázás pillértörzs mellől kiemelkedő rézsűs oromfaháromszög támasztja: sarokfalpillérekkel övezett testén a torony-övpárkány alatt fekvő négyzetes, fölötté körben négy félkörös harangablak. Négyélű, ívelt vonalú sisak. A portál előtt két kovácsoltvas állványon egy-egy gyümölcskosár körtékkel és szőlővel. Hősz János egri szobrász művei 1770 körül, egykor az egri érseki gyümölcsös kert kapuin állottak. (A néphagyomány szerint Jézus és Péter apostol az istenmezei szőlősdomb alatt gyalogolván megszomjaztak és a gyümölcszedő asszonyoktól szőlőt kértek. Az istenmezei asszonyok megtagadták kérésüket, erre Jézus kővé változtatta gyümölcsös kosaraikat.) A templom jobb oldali homlokzatán két félkörívben záródó ablak, a visszalépő, egyenes záródású szentélyen egy félkörablak. A bal oldalhomlokzaton hasonlóan kialakított nyílások, féltetős sekrestyeépítmény és a kórusnál pillérekkel támasztott féltetős szabad lépcsőfeljárat.

Szent László barlang kápolna – műemlék

Istenmezeje község római katolikus hívei hitéletet 1854-ig szolgáltatta az ismeretlen építési idejű SzL László tiszteletére szentelt templom. Ma már csak a sziklába vájt szentélye látható. Az 1746. évi canonica visitatio a legkorábbi ismert forrás, amely említést tesz e templomról. A harangláb fából készült, harangját Eszterházi Károly áldotta meg 1765-ben. Vélhetően innen kerültek az új -a falu akkori D-i végébe-, 1854 évben épített templom bejáratához Hösz János szobrász 1771-es évekből származó gyümölcskosár kőfaragványai.

Iskola épülete
(településképileg meghatározó)

Óvoda
(településképileg meghatározó)

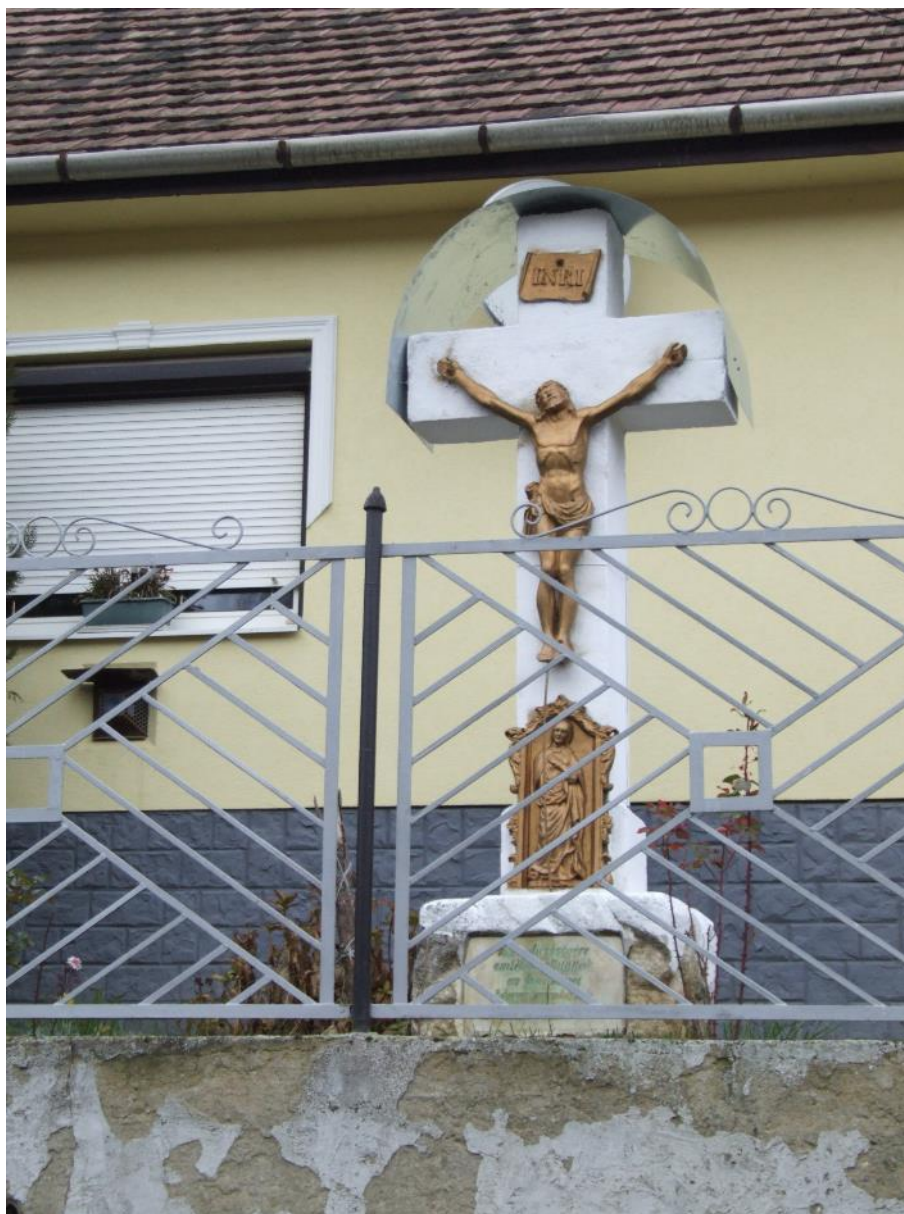
Szederkénypusztai iskolakápolna (Krisztus Király)
(településképileg meghatározó)

56-os emlékmű
(településképileg meghatározó)

Feszület
(településképileg meghatározó)

Szederkény pusztai kőkereszt (településképileg meghatározó)

4 m magas terméskő feszület kő korpuszal és kovácsoltvas kerítéssel körülvéve.

Harangláb – Szederkénypusztá (településképileg meghatározó)

5 m magas fa felépítmény vaslemez tetővel.

Kerek kútházak (Településképileg meghatározó)

Feszület – régi temető (településképileg meghatározó)

2.5 m magas, kő kereszt, fém corpus-szal

Feszület –új temető (településképileg meghatározó)

4 m magas műmárvány kereszt, fém corpus

Építészeti részletek

Települések védett területei és természeti értékei (általános áttekintés)

Településünk védett területeit és természeti értékeit akkor ismerhetjük meg a legjobban, ha tisztában vagyunk ezen területek védelmét meghatározó szabályokkal és a besorolások lényeges szempontjaival. Mi is a természetvédelem feladata? Az 1996-ban életbe lépett természetvédelmi törvény bevezette a természeti értékek és területek általános védelmét, mely kiterjed a tájra, a vadon élő élővilágra, a természeti területekre, az élőhelyekre és a földtani természeti értékekre. Az ember által nem bolygatott területen még lehet passzív természetvédelmet folytatni, de területeink döntő részén már szükséges a cselekvő aktív beavatkozás. A természetvédelem célja a tudományos és kulturális szempontból legjelentősebb természeti értékek természetes vagy ahhoz közeli állapotban való megőrzése, fenntartása és bemutatása révén azok közkinccsé tétele.

Fontos tudnunk, hogy a természet közvagyon, országhatárokon belül nemzeti kincs, ennek megőrzése gyarapítása minden generáció feladata. Ezen feladat ellátásához ismeretekre van szükség, oktatással, képzéssel, tudatformálás segítségével sokat tehetünk a természetvédelméért. Mire is kell figyelnünk? Rövid összefoglalásként földtani, növénytani, állattani értékeinkre és közérzetünk szempontjából kiemelten fontos tájképi értékekre. Épített környezetünk szépségét emelik kultúrtörténeti értékeink, melyek múltunk, történelmünk fontos alkotásai, elődeink, őseink megmaradt emlékezete.

Településünk természeti és kultúrtörténeti értékeinek felméréséhez, bemutatásához ad segítséget az alábbi rövid rendszerezés, mely a legfontosabb védett terület típusok listáját, illetve értelmezését tartalmazza:

Nemzeti park az ország jellegzetes természeti adottságaiban lényegesen meg nem változtatott, olyan nagy kiterjedésű területe, melynek elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény- és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti értékek védelme, a biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése.

Tájvédelmi körzet az ország jellegzetes természeti, tájképi adottságokban gazdag nagyobb általában összefüggő területe, tájrészlete, ahol az ember és természet kölcsönhatása esztétikai, kulturális és természeti szempontból jól megkülönböztethető jelleget alakított ki, és elsődleges rendeltetése a tájképi és természeti értékek megőrzése.

Természetvédelmi terület az ország jellegzetes és különleges természeti értékekben gazdag, kisebb összefüggő területe egy vagy több természeti érték illetve ezek összefüggő rendszerének védelme.

Természeti emlék valamely különlegesen jelentős egyedi természeti érték, képződmény és annak védelmét szolgáló terület.

Ökológiai folyosó az egyes védett természeti területek, valamint egyes védett természeti területek védőövezete, Natura 2000 területek, érzékeny természeti területek és a természeti területek között a biológiai kapcsolatokat biztosító, vagy ezt elősegítő területeket, területsávokat és területmozaikokat, és ezek láncolatát, valamint az ezeken található élőhelyeket jelentik.

Ökológiai hálózat egyes védett természeti területek, valamint egyes védett természeti területek ökológiai (zöld) folyosókkal biztosított biológiai kapcsolatainak egységes elnevezését jelenti.

Érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megóvását szolgálja.

Natura 2000 terület (európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű terület) külön jogszabályban meghatározott különleges madárvédelmi terület, különleges természetmegőrzési, valamint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területnek kijelölt terület, illetve az európai unió által jóváhagyott különleges természetmegőrzési, valamint kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület.

Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van.

A településre vonatkozó természeti értékeket jelen fejezet térképmelléklete tartalmazza. A település természetvédelmével kapcsolatos kérdések a Bükk Nemzeti Park felügyelete alá tartoznak.

Istenmezeje természeti értékei

Heves megye északi részén a Tarna felső folyásánál hosszan elnyúló völgyben található a község, melynek része az északra néhány km-re fekvő Szederkénypusztá.

Itt található a Noé szőlője glaukonitos eredetű kopár homokkő. A különleges alakokat idéző formák nemcsak természetvédelmi szempontból érdekesek, hanem a hozzájuk kötődő legendáktól is. A hagyomány szerint Jézus és Péter apostol az istenmezei szőlősdomb alatt gyalogolva megszemjázott és a gyümölcszedő asszonyoktól szőlőt kért. Az asszonyok megtagadták a kérésüket, erre Jézus kővé változtatta a gyümölcsös kosaraikat.

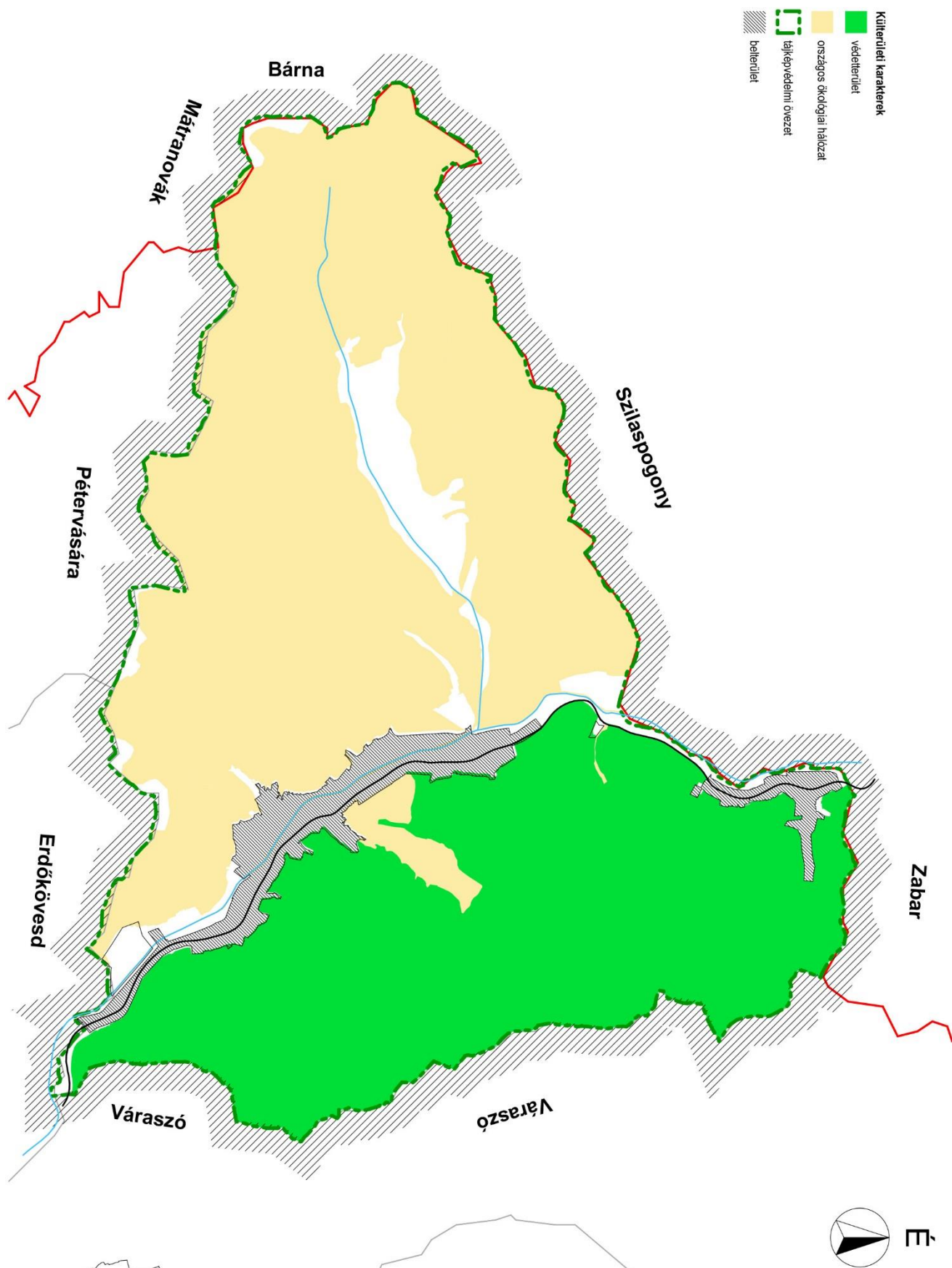
A valóságban a főleg csillám, kisebb mértékben kvarcsezemcsékből álló homokkő alsóbb szintjein gyakoriak a kavicsos betelepülések, jellegzetesek az alul cipó alakban megkeményedett homokkő részletek. Ezek a mállott hegyoldalakon gömbös formában szőlőfürt képződményt adnak.

Feltételezések szerint ezek a homokkő cipók akkor keletkeztek, amikor a tenger mozgása már mind kevesebb klasszikus anyagot szállított, s a tengerfenéken egybefüggő homokpad képződéséhez már nem volt elegendő anyag. A homokkő cipók anyaga durvábbnak tűnik, mint a közvetlenül alatta és felette lévő homokköveké, melyek göböket nem tartalmaznak.

A körülbelül másfél hektáros sziklafalon változatos zuzmó és mohanövényzet él.

Istennezeje község természeti értékei 2017

TELEPÜLÉS-KARAKTEREK

Ebben a fejezetben és az elkövetkezőkben a település építészeti karaktereivel foglalkozunk

Építészeti karakterek osztályozását sokféleképpen közelíthetjük meg. Az építés ideje, a kor amiben az épület megszületett mindig nyomot hagy a külső megjelenésén is, ezért olyan osztályzási rendszert választottunk, mely alapvetően az építési korszakok alapján határozza meg a karaktereket. A karakterek azonosításában nagy segítségünkre vannak a katonai felmérések I-III. katonai felmérés (1763-1887) valamint Magyarország Katonai Felmérése (1941), továbbá a 60-as évek légifelvételei.

Történeti I. karakterű településrész (1763-1920)

A török dúlás alatt az ország jelentős területe elnéptelenedett és falvak váltak pusztává a hódoltság területén, mely a mai Magyarország jelentős területeit érintette. A 150 éves török uralom után újra benépesülő falvak a 18. sz.-tól az első világháborúig megszakítatlan fejlődést mutatnak, mely a népi építészeti változatos formáit alakította ki. Sok településen még ma is azonosíthatóan létezik ez a karakter. Megőrzése közös érdekünk.

Történeti II. karakterű településrész (1920-1945)

A két világháború között a trianoni trauma után ismét megfigyelhető egy fellendülés, mely bizonyos településeket vidéken is megérintett. Még a „boldog békeidőkben ideális körülmények között alkotó építészek, Kós Károly és a „Fiatalok” köre olyan építészeti stílust teremtett, mely a 30-as években is termékeny talajra talált a vidéki építészeti környezetben.

Telepített I. karakterű településrész (1950-1960)

A két vesztes világháborút és az erőszakos államosítást követően a termelészövetkezetek fellendülő időszakában és a „háztáji” termeléssel kiegészítve a vidéki lakossága gazdasági erősödését jelzi a „kockaházak” tömeges elterjedése. Ez a népi építészettel való radikális szakítást is jelentette, ugyanakkor talán ez az utolsó korszak, amikor falvaink egységes utcaképpel rendelkeztek.

Telepített II. karakterű településrész (1990-)

Az 1990-es rendszerváltás után kialakuló gazdasági helyzet, valamint az építőipari anyagok egyre szélesedő választéka a vidék egységes építészeti arculatának teljes felbomlásához vezetett. Az új telekosztások jellemzően az oldalhatáron álló beépítést elhagyva szabadon álló formát részesítették előnyben. A motorizációval együtt a gépkocsi is, mint jelentős vagyontárgy helyet követelt magának az ingatlanon. A „nappali” helyiség megjelenésével és a tetőtérbeépítések elterjedésével léptékváltáson mennek keresztül házaink.

Mezőgazdasági birtokközpontok

A mezőgazdasági birtokközpont az 1990-es években felszámolt TSZ birtokközpontok újra hasznosulása, az ezzel kapcsolatos átépülés, napjainkban is folyamatban van, illetve új birtokközpontok kialakulása is megfigyelhető.

Ezeknél a külterületi természetben való építettségük okán az építésnél, átalakításnál, bővítésnél a kilátásvédelem, rálátásvédelem és tájvédelem szempontjait is javasoljuk figyelembe venni.

Üdülőházas karakterű településrész

A 80-as évekre már a lakosság jelentős része rendelkezett gépkocsival. A városi létből a vidék nyugalmaiba vágók körében közkedvelté vált a „vikendház”. A hétvégéken megelevenedő jellemzően külterületeken lévő épületek sajátos világot képeznek mind a mai napig.

Átalakuló településrész (kiegészítő karakterjellemző)

A fenti karakterek a legritkábban jelennek meg tisztán. Ott ahol a változás olyan mértékű, hogy az eredeti karakter nehezen felismerhető, esetleg csak az utcaszerkezet és a telekosztás őrzi azt ott az „átalakuló” településrész megnevezéssel jelöljük az eredeti karakter nevének megtartása mellett.

Településkép szempontjából veszélyeztetett településrész

A településrész megváltozott gazdasági és szociális állapota kedvezőtlen folyamatokat indított el, mely napjainkra a településképben is jelentős károkat okozott. Ezen folyamatok okainak feltárása véleményünk szerint fontos, de nem a településképi arculati kézikönyv feladata. A térképen jelöljük az érintett településrészeket.

Istenmezeje település karaktere

A faluszerkezet legrégebbi részei két tengely mellé rendeződtek: az egyik a Tarna-folyó, a másik a Péter vásáráról északra vezető országút. Ez utóbbi két oldalán vonuló utcát nevezték régen Falunak, amelyet a községháza Felvégre és Alvégre osztott. Míg ezen a falurészen a telkes gazdák laktak, addig a Tárná nyugati partján elterülő falurész, a Hóstyá, a belőle nyugat felé kiágazó Nagybé nevű utca és a régi Falu északi részén keletre tartó házsor, a Kovasszó a kisebb gazdák és a zsellérek települési területe lehetett. A templom szinte a régi falun kívül, annak déli végén helyezkedik el a temetővel együtt, de a XVIII. században már említett sziklatemplom sem esett a belterületre, hanem attól kissé északra. Századunkban, így először 1920, majd 1945 után a település északon és délen, az országút mentén terjeszkedett (Újsor, Szárazág). Az utóbbi húsz év alatt a település egy újabb csomópontja alakult ki a falu déli végén a bányával és annak kiszolgáló épületeivel. — A szalagtelek tekinthető általánosnak soros elrendezéssel, rajta még ma is gyakran két-három lakóházzal, korábban pedig még többel. — A településhez tartozik a tőle északra, néhány kilométerre fekvő Szederkény-pusztá, amely ugyancsak a kisebb útmenti falvak típusához tartozik.

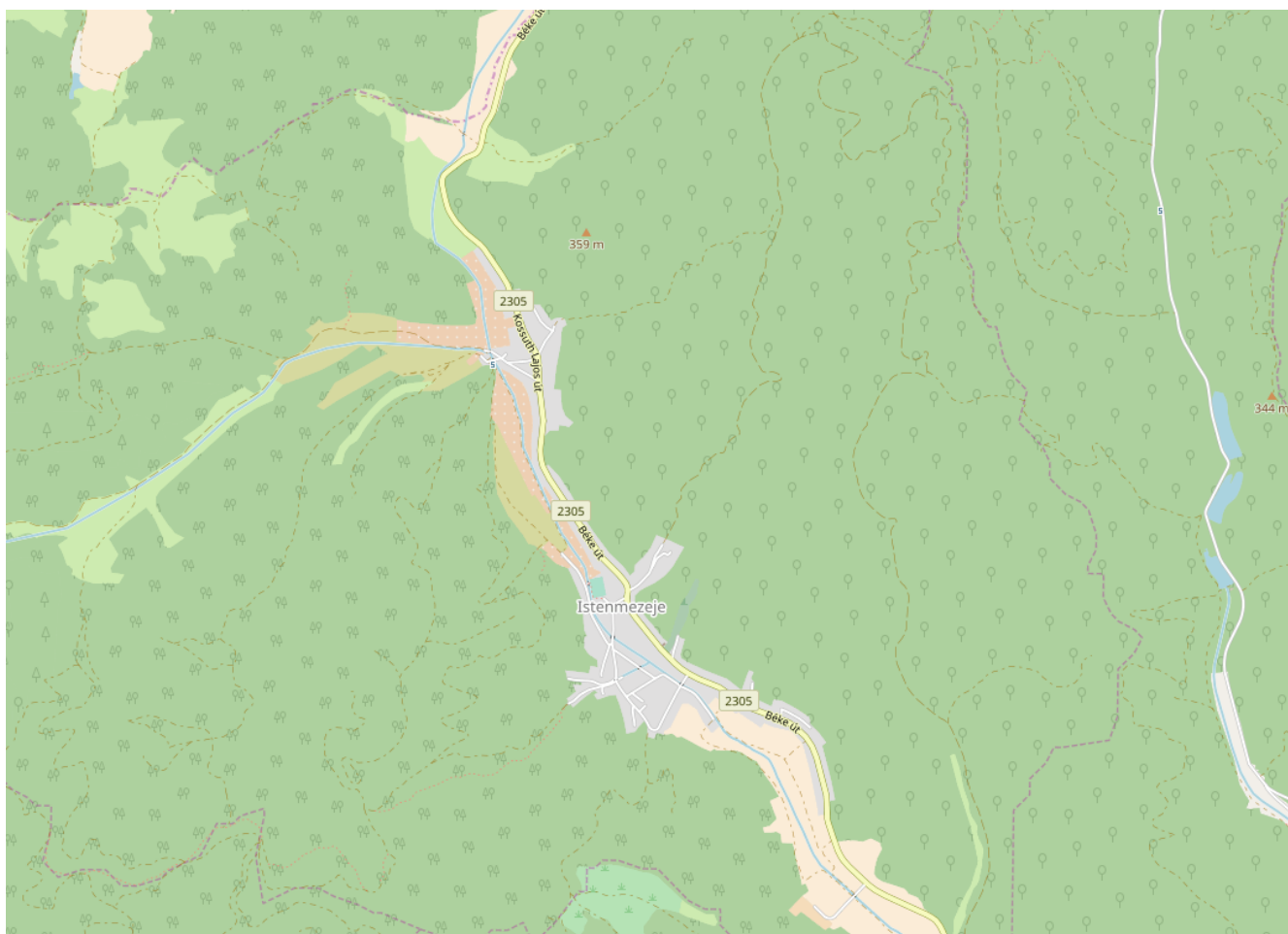

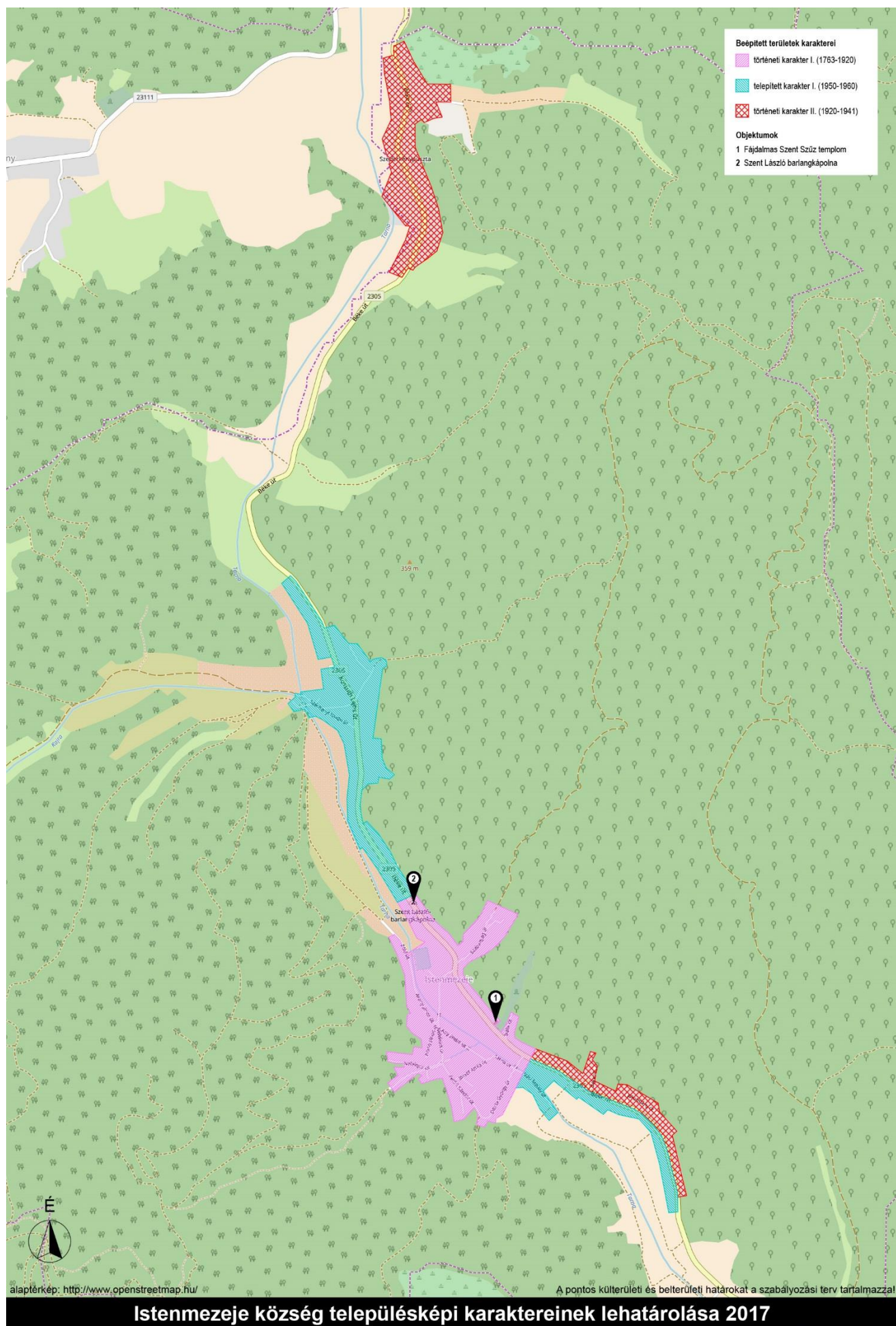
Második Katonai Felmérés (1806-1869)

Magyarország Katonai Felmérése (1941)

Openstreetmap 2017

JÓ PÉLDÁK TÖRTÉNETI I. ÁTALAKULÓ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

A hagyományosan épített lakóház fő típusa a szarufás-torokgerendás, nyeregtetős, három-sejtű ház. A 60-a 70-es évek építkezései a hagyományos házak emlékeit nagyrészt eltüntette, a tüzelőberendezés régi formáit pedig úgy korszerűsítette, hogy belőlük már egy sem maradt korunkra. Az ágasfás-szelemenes fedélszékekről nem tud a hagyomány, de néhány mestergerendás ház még ma is áll. A fal leggyakoribb építőanyaga ma is a föld, már a múlt század végén is kő alappal. A döngölt fal használatát századunk elején hagyták el. Még korábban, feltehetően a múlt század derekán hagyhattak fel a faépítkezéssel, mert az első világháború táján bontották le az utolsó gerendavázis, zsilipéit falszerkezetű házat. A téгла használata egészen friss, mindössze néhány lakóház épült teljesen téglából. A zsúpot, a helyi tetőfedő anyagot 1920 körül szorította ki a cserép annyira, hogy már egyetlen zsúpfedésű házat sem látni. A XIX. század tüzelőberendezése, a belülfűtős kemence funkcionált ugyan az 1930-as évekig, de időközben fokozatosan foglalta el helyét a szabadkéményes boglyakemence.

A bányászattal összefüggő fejlődés következtében csak néhány hagyományos épület maradt ránk. Azonban a településszerkezeten és utcahálózatra köszönhetően a történeti településrész máig őrzi a település hagyományait.

Megőrzött népi épület

Terméskő támfal

Egyszerű homlokzat színezés

Karkateres anyaghasználat

JÓ PÉLDÁK TÖRTÉNETI II. ÁTALAKULÓ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

Istenmezeje a két világháború között útmenti faluvá fejlődött a déli irányban. Az út egyik oldalán az épületek között elvétve találunk is a korból származó házat, de ez a településrész is jelentősen átépült. Szederkénypuszta kiépülése is a ehhez az időszakhoz köthető.

Egyszerű tömegalakítás

Megőrzött népi épület

JÓ PÉLDÁK TELEPÍTETT I. KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZHEZ

A bányászat fellendülésével összefüggésben a település területe többszörösére nőtt és a meglévő településrészek is átépültek.

Egyszerű tömegalakítás

Visszafogott homlokzat színezés

AJÁNLÁSOK, ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

Ebben a fejezetben ajánlásokat teszünk a karakterre jellemző építészeti formavilág alapján.

Az építészeti útmutató táblázatos formában ábrák segítségével mutatja be a karakterekre jellemző építészeti tulajdonságokat. Az ábrákhoz rövid szöveges leírást csatoltunk. Minden egyes karakter saját oszlopában jelezzük, hogy a karakterre összképe szempontjából javasolható-e az adott építészeti megoldás.

Az útmutató kizárólag ajánlásokat tartalmaz. Konkrét építészeti elképzelés esetén az illeszkedés szabályait megtartva el lehet térni tőle.

Jelmagyarázat:

Történeti I. karakter

Történeti II. karakter

Telepített I. karakter

Telepített II. karakter

Mezőgazdasági birtokközpontok

Üdülőházas karakter

Településképileg ajánlott

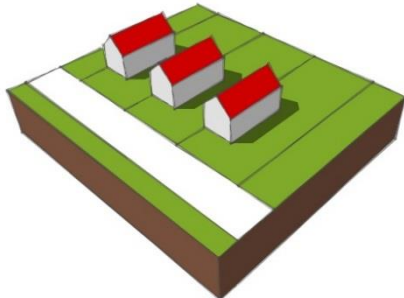
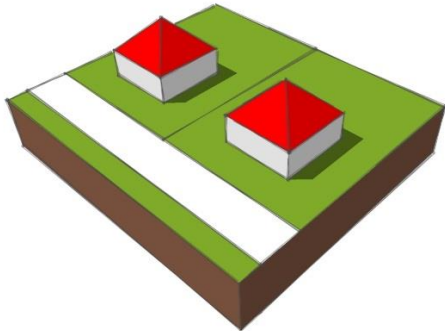
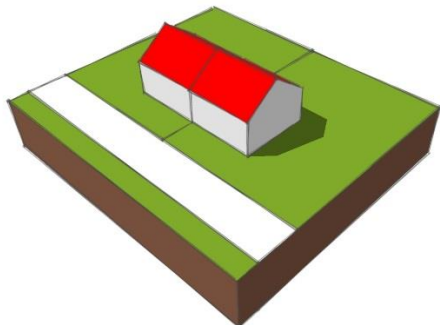
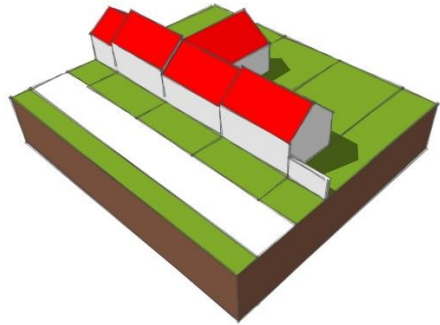
Településképileg nem javasolt

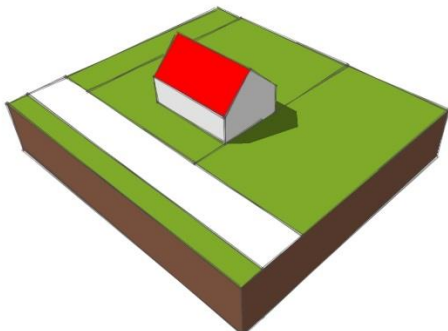
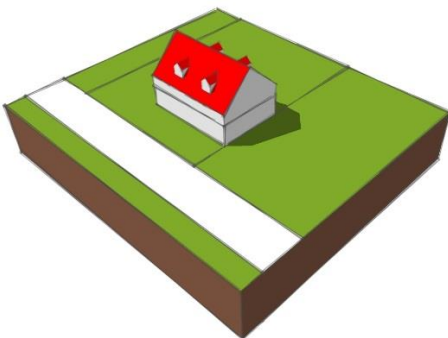
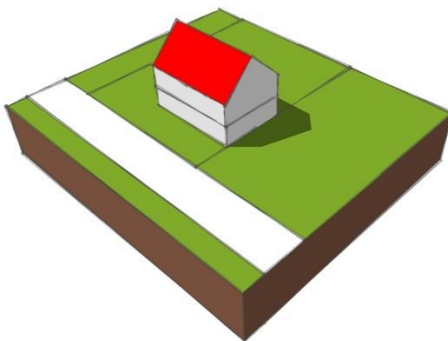
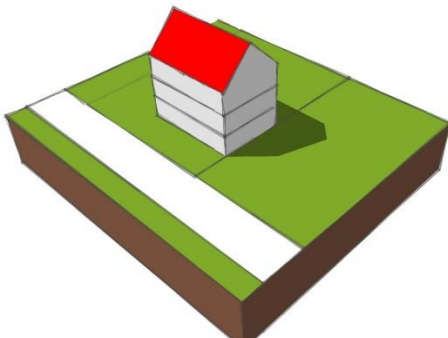

Településképileg elfogadható

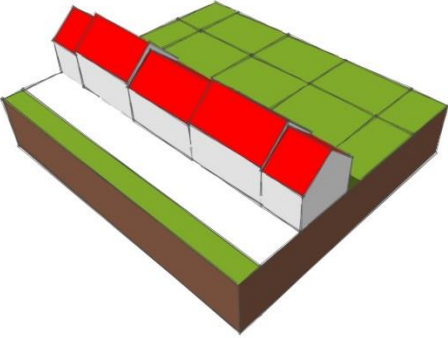
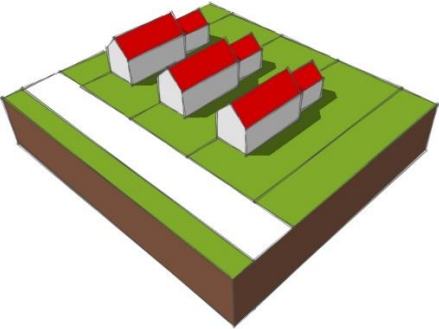
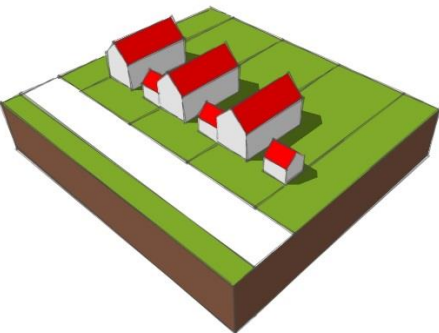
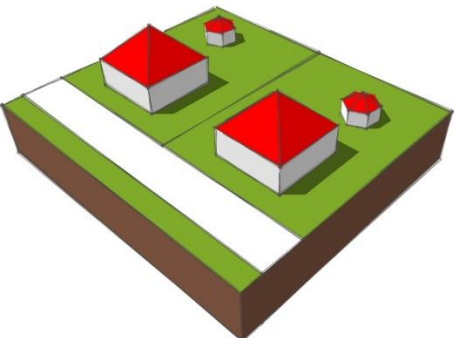

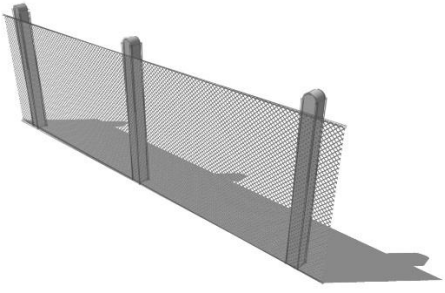
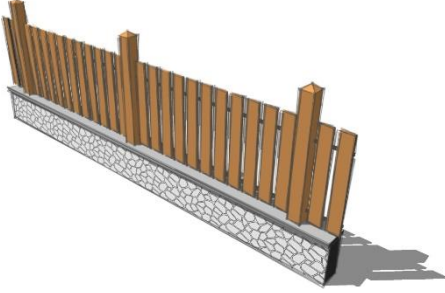
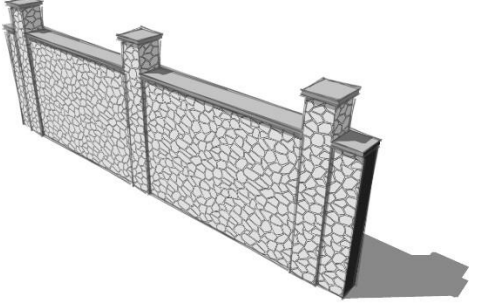
Nem releváns karakter

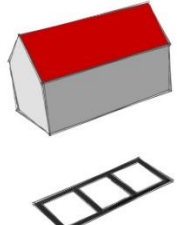
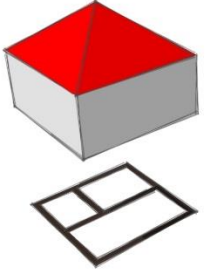
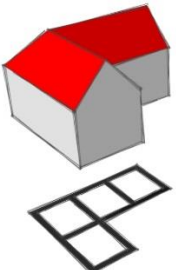
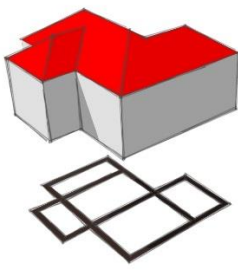
Beépítési mód							
karakterek:							
	oldalhatáron álló beépítés	✓	✓	✓	-	●	-
	szabadon álló beépítés	✗	✗	✗	-	✓	-
	ikres beépítés	✗	✗	✗	-	●	-
	zárt sorú beépítés	✗	✗	✗	-	●	-

Szintszám							
	karakterek:						
	földszintes beépítés	✓	✓	✓	-	✓	-
	földszint + tetőtér beépítés	✓	✓	✓	-	✓	-
	egy emeletes beépítés	●	●	●	-	●	-
	több emeletes beépítés	✗	✗	✗	-	✗	-

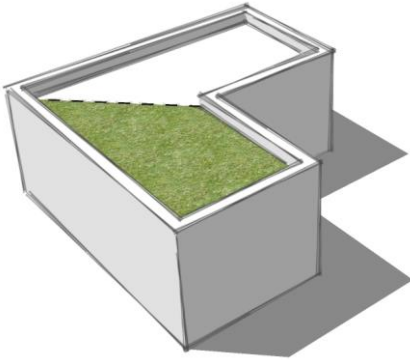
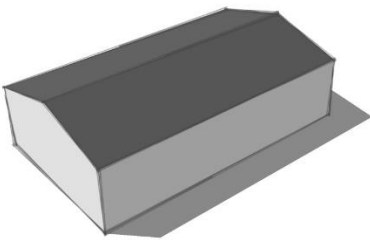
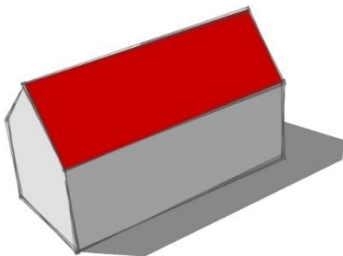
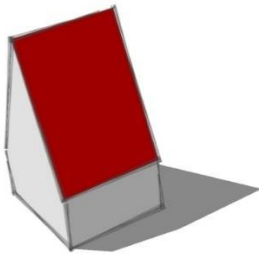
Mellék épületek, kerti építmények

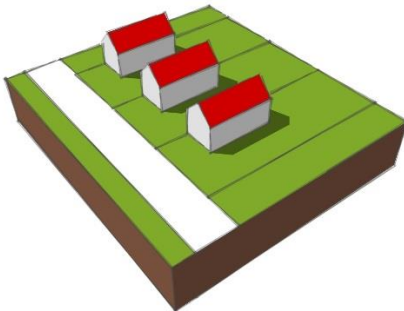
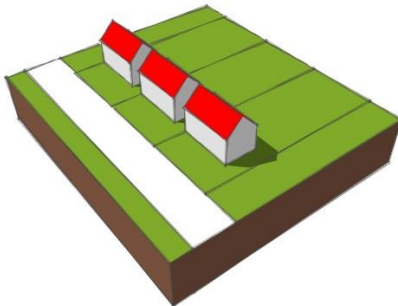
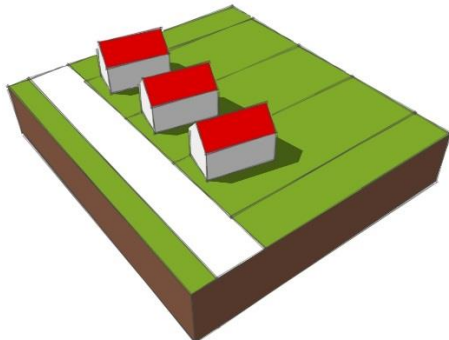
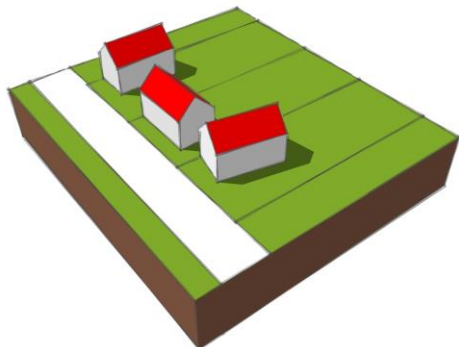
karakterek:							
	melléképület és kerti építmény nélkül	●	●	●	-	●	-
	főépülettel összeépítve	✓	✓	✓	-	●	-
	utcafronton külön építményként	✗	✗	✗	-	●	-
	külön építményként	●	●	●	-	●	-

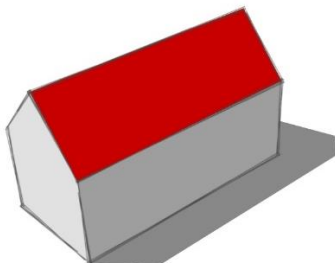
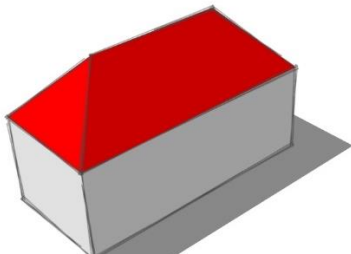
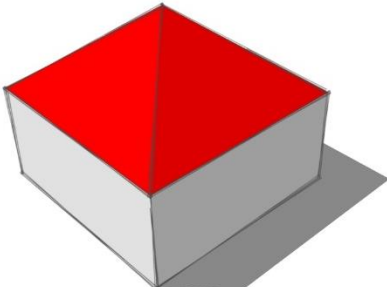
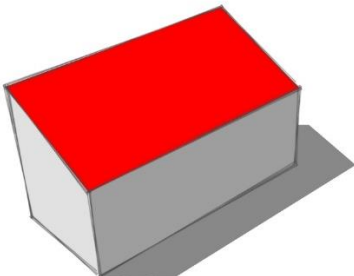
Kerítés kialakítások						
karakterek:						
	drótkerítés	✗	✗	✗	-	✓
	léckerítés	✓	✓	✓	-	●
	áttört kerítés lábazattal	✓	✓	✓	-	●
	tömör fal	✗	✗	✗	-	●

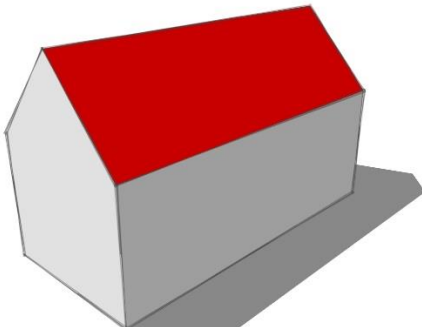
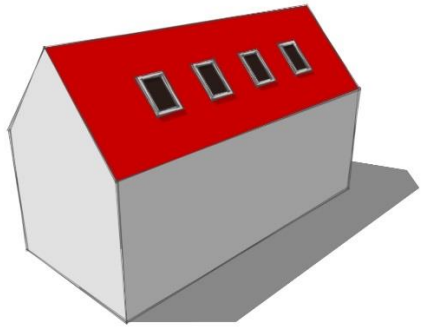
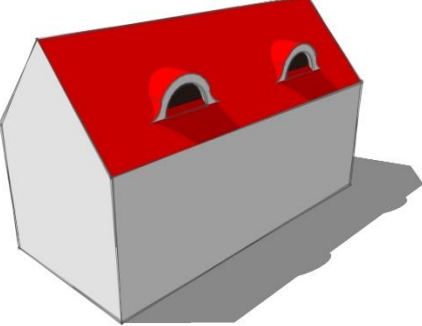
Tömegformálás							
karakterek:							
	egy traktusos tömeg	✓	✓	●	-	✓	-
	két traktusos tömeg	✓	✓	✓	-	●	-
	L alakú tömeg	✓	●	●	-	●	-
	szabálytalan tömegkontúr	✓	✓	✓	-	●	-

Tetőhajlás

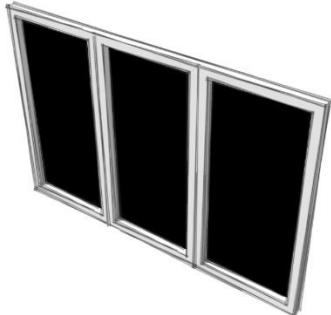
karakterek:							
	lapostető / zöldtető	✗	✗	✗	-	●	-
	alacsonyhajlású tető	✗	✗	✗	-	✓	-
	normálhajlású tető (35°-45°)	✓	✓	✓	-	✓	-
	meredekhajlású tető	✗	✗	✗	-	●	-

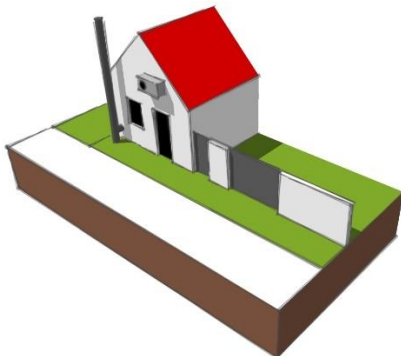
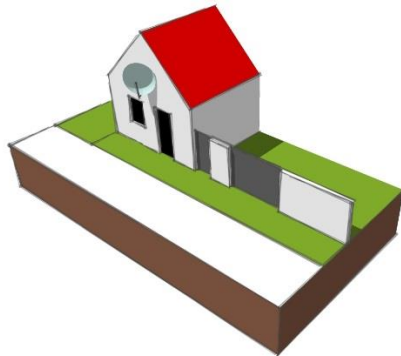
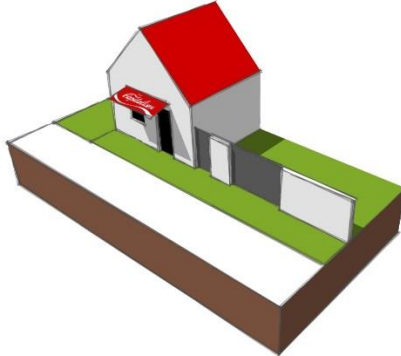
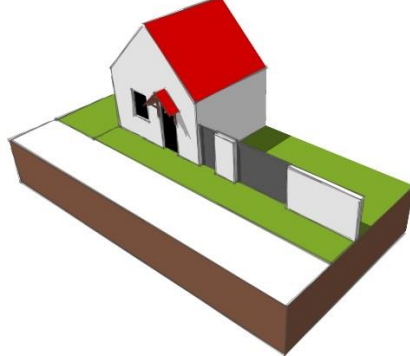
Tető gerinc irány							
	karakterek:						
	utcára merőleges gerinc	✓	✓	●	-	●	-
	utcával párhuzamos gerinc	●	●	✓	-	●	-
	utcával szöget bezáró gerinc	●	✗	●	-	●	-
	szabálytalan elrendezés	●	✗	●	-	●	-

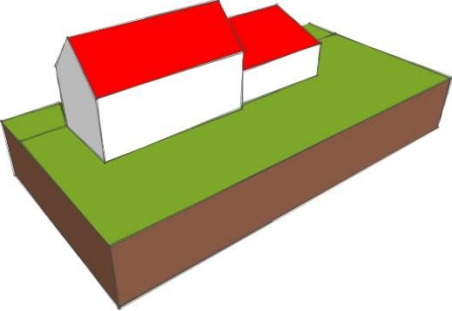
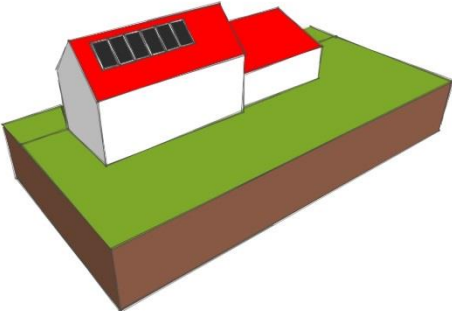
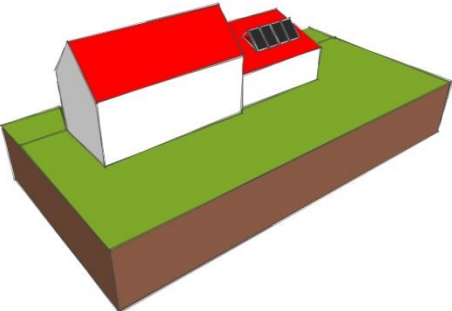
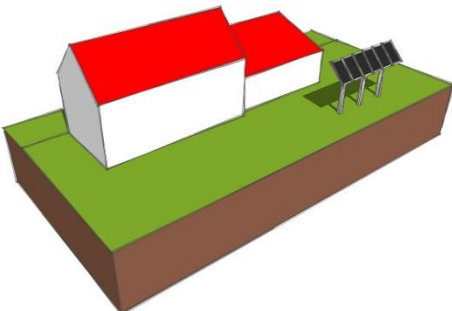
Tetőformák							
karakterek:							
	nyeregtető	✓	✓	✓	-	●	-
	kontyolt tető	✓	✓	✓	-	●	-
	sátortető	✓	✓	✓	-	●	-
	félnyeregtető	✗	✗	✗	-	●	-

Tetőablakok							
karakterek:							
	nincs tetőablak	✓	✓	✓	-	●	-
	tetősíkablak	✓	✓	✓	-	●	-
	állóablak	✗	✗	✗	-	●	-
	ökör szem ablak	✗	✗	✗	-	●	-

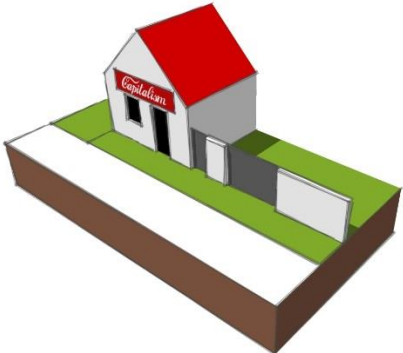
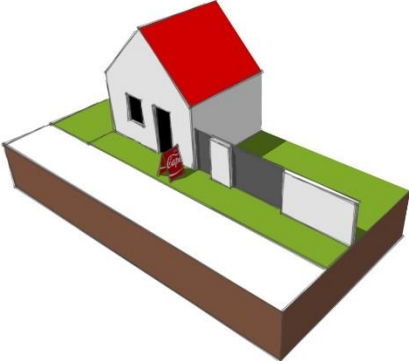
Ablakok

karakterek:							
	hagyományos osztású ablak	✓	✓	●	-	●	-
	három részre osztott ablak	●	●	●	-	●	-
	két részre osztott ablak	✓	✓	✓	-	●	-
	osztás nélküli ablak	✓	✓	✓	-	●	-

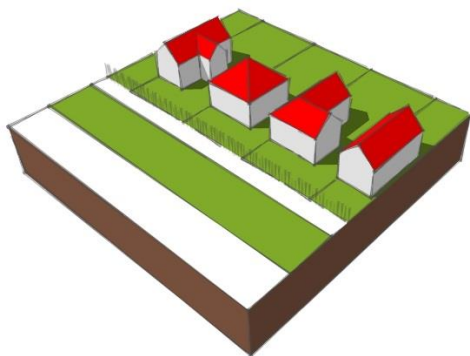
Utcai homlokzat							
	karakterek:						
	gépészeti berendezés utcai homlokzaton	✗	✗	✗	-	●	-
	telekommunikációs eszköz utcai homlokzaton	✗	✗	✗	-	●	-
	napellenző utcai homlokzaton	●	●	●	-	●	-
	előtető utcai homlokzaton	●	●	●	-	●	-

Napelem elhelyezés						
	karakterek:					
	nincs napelem	✓	✓	✓	-	✓
	napelem főépületen (közvetlenül a tetőfedésre szerelve, egy foltban elhelyezve)	✓	✓	✓	-	✓
	napelem melléképületen	✓	✓	✓	-	✓
	napelem külön alépítményen	✗	✗	✗	-	●

Hirdetés elhelyezés

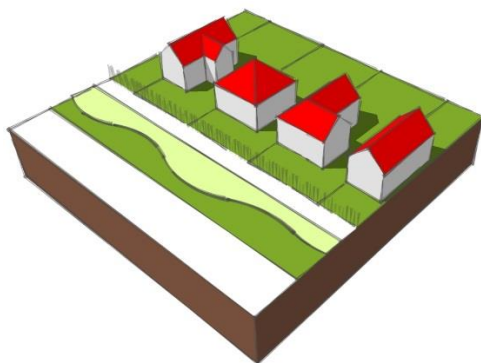
karakterek:							
	hirdetés utcai homlokzaton	✓	✓	✓	-	✓	-
	hirdetés kerítésen	✓	✓	✓	-	✓	-
	hirdetés előkertben, oldalkertben	✗	✗	✗	-	●	-
	kihelyezett mobil hirdetés	●	●	●	-	✓	-

Ajánlások útmenti zöld sávok kialakítására (karaktertől függetlenül)

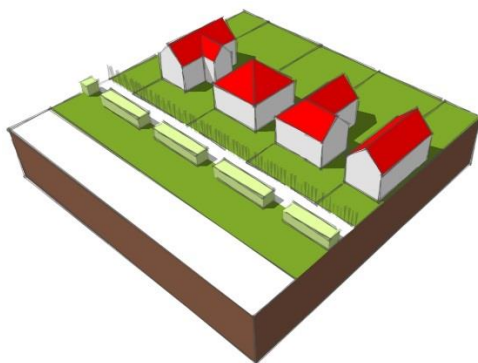
fűvesítés

szűk és nagyforgalmú utcák
esetében javasolt

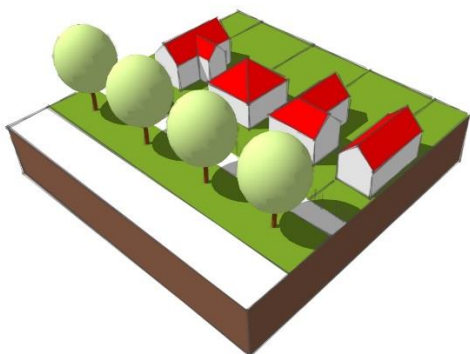
virágágyás

szűk, alacsonyforgalmú utcák
esetében javasolt

cserje, sövény

szélesebb vagy nagyforgalmú
utcák esetében javasolt

fasor

széles utcák esetében
javasolt

Cserjék, sövények és fasorok telepítésénél figyelembe kell venni a bűnmegelőzési szempontokat, valamint be kell tartani a tűzvédelmi előírásokat is. A telepítést továbbá befolyásolhatja a meglévő közművek elhelyezkedése. A Bükk Nemzeti Park által telepítésre javasolt és tiltott növények listáját a településképi rendelet tartalmazza.

Ajánlások homlokzati anyaghasználatra

	Történeti I.	Történeti II.
lábazat	meglévőkhöz illeszkedve	terméskő lábazat
homlokzat anyaga	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat színe	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tagozatok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
nyílászárók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
külső árnyékolók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oszlopok, pillérek	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
korlátok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszdeszka	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oromfalak	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszcsatorna	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tetőfedés	kiselemes fedés	kiselemes fedés
kémények	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve

A kreatív gondolkodáson alapuló illeszkedést támogatva csak azon karakterek kapcsán teszünk konkrét ajánlást építőanyagokra, ahol az adott épületelem anyaghasználata karaktert befolyásoló tényező. Egyéb helyeken az illeszkedés szabályait megtartva javasolt a különböző építőanyagokat felhasználni.

Ajánlások homlokzati anyaghasználatra

	Telepített I.	Mg. birtokközpontok
lábazat	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat anyaga	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
homlokzat színe	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tagozatok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
nyílászárók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
külső árnyékolók	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oszlopok, pillérek	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
korlátok	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszdeszka	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
oromfalak	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
ereszcsatorna	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve
tetőfedés	kiselemes fedés	meglévőkhöz illeszkedve
kémények	meglévőkhöz illeszkedve	meglévőkhöz illeszkedve

A kreatív gondolkodáson alapuló illeszkedést támogatva csak azon karakterek kapcsán teszünk konkrét ajánlást építőanyagokra, ahol az adott épületelem anyaghasználata karaktert befolyásoló tényező. Egyéb helyeken az illeszkedés szabályait megtartva javasolt a különböző építőanyagokat felhasználni.

Mezőgazdasági birtokközpon

A TSZ központok a 90-es években felszámolásra kerültek, azonban az épületállomány megmaradt, újra hasznosítása folyamatban van illetve külterületeken újabb mezőgazdasági épületek is létesülhetnek, ezeknél az anyaghasználatnál az illeszkedés szabályait javasoljuk figyelembe venni, illetve külterületi természetben való építettségük okán az építésnél, átalakításnál, bővítésnél a kilátásvédelem, rálátásvédelem és tájvédelem szempontjait is javasoljuk figyelembe venni.

JÓ PÉLDÁK SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK, REKLÁMHORDOZÓK, UTCANÉVTÁBLÁK

Településeink közterületeit meghatározó sajátos építményfajták, reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések a települések fejlődési üteméhez képest rendkívül gyors változásokon esnek át. A technológiai fejlődés újabb, és újabb eszközök és hálózatok megjelenését eredményezi településeinken. A folyamatosan változó műszaki kialakítások miatt igen nehéz, vagy szinte lehetetlen feladat általánosan alkalmazható ajánlásokat tenni. Az utcaképben talán leginkább zavaró légkábeles hálózatok lehetőség szerinti összevonása mindenképpen javasolható, amíg a földkábeles vezetés általánossá nem válik. Majdnem mindenhol elmondható, hogy a sajátos építményfajták és egyéb műszaki berendezések elhelyezésénél kevés jó példát találunk. Ugyan ez a helyzet a reklámhordozók vonatkozásában is. Ez utóbbiak elhelyezésére korábbi fejezetekben karakterenként külön-külön ajánlásokat tettünk.

Közvilágítás, díszvilágítás (LoNNe ajánlások)

A fény hatással van a növényekre, állatokra és hasonlóan az emberekre is. Akár kis mennyiségű, rossz időben érkező fény is megzavarhatja az élőlények belső óráját, a hormonok termelését, vagy akár a teljes ökoszisztémát is károsan érintheti. A ragadozó-zsákmány kapcsolatok felborulhatnak és az éjszakai fajok növekvő mértékben elveszthetik életterületüket. Hosszú távon mindez a biológiai változatosságot is veszélyezteti.

A helyzet javítása érdekében a kutatók négy cselekvési javaslatot fogalmaztak meg.

El kell kerülni a hideg fehér fényű világítást, amely 500 nanométernél rövidebb hullámhosszúságú fényt tartalmaz: Ennek megfelelően 3000K alatti érték javasolt a kültéri világítás színhőmérsékletére.

A világítótestek ernyőzése olyan legyen, hogy a fényt oda irányítsa, ahol arra szükség van: Megfelelő ernyőzés esetén a kibocsátott fényt nem látjuk közvetlenül. A megfelelően irányított fény nem jut a gyalogosok, járművezetők szemébe, az épületek ablakai felé vagy éppen az égbolt irányába. A fényeknek - még a díszvilágítás esetén is - lefelé kell irányulniuk. Így például a talajszintbe épített fényvetőket, melyek felfelé sugároznak, el kell kerülni.

Az utcákat amennyire csak lehet egyenletesen, és amennyire csak lehet alacsony intenzitással világítsuk meg: Vidéki utakon a 0,3 cd/m² fényűrűség elegendő, amely kb. 4 lux megvilágítással elérhető. Ez az EU útvilágítási szabványoknak (EN13201) megfelelő legalacsonyabb útosztály. Az EU szabványok gyakran sokszor erősebb megvilágítást ajánlanak, mint ami jelenleg a legtöbb európai településen megvalósult.

Igazítsák a kültéri világítást a tényleges használat idejéhez. Este 10 óra, vagy éjfél után jóval kevesebb fényre van szükség, ennek megfelelően a közvilágítás fénye csökkenthető. A megvilágítási szintek akár 50-80%-os csökkentése is lehetséges. A nem közcélú világítást teljesen ki kell kapcsolni, ha nincs arra közvetlen szükség.

forrás:

Világítástechnikai társaság

Övjük meg az éjszakát: Egy nemzetközi tudományos kutatóhálózat ajánlásai a kültéri világítás kapcsán

<https://goo.gl/wqxxqG>

Utcanévtábla

Az utcakép fontos eleme az utcanévtábla és a házszám tábla, de a településen való tájékozódásban is kiemelkedő szerepe van. Ezért különösen fontos, hogy kialakításuk és elhelyezésük egységes elvek mentén történjen.

Az utcanévtáblát az épület sarkához minél közelebb kell elhelyezni. Az elhelyezés magasságának javasolt határértékei: 250-450 cm. Egyes övezetekben előfordulhat, hogy kerítésre kell felszerelni az utcanévtáblát, mert az épület fala messze esik a saroktól, de ez esetben is törekedni kell a legmagasabb elhelyezésre.

1. sor A közterület neve - 70mm verzálmagasság

Házzsámtábla

A házzsámtáblát a bejáráshoz lehető legközelebb, attól jobbra (ritkábban balra vagy középen), 2-3 m-es magasságban kell elhelyezni. Szükség esetén lehetséges a házzsámtábla kapuszerkezetre vagy kerítésre való felszerelése is.

1. sor A közterület neve - 20mm verzálmagasság

2. sor A házszám - 70mm verzálmagasság

Tipográfia

A táblák szöveges feliratának alapkövetelménye a jó olvashatóság. A táblákon az úgynevezett talpnélküli (sans-serif), groteszk betűtípusokkal kiírt információk olvashatók a legjobban. A táblák feliratai számára megfelelő betűtípusok pl. Helvetica, Frutiger, Gill, Arial. A tábla hátterének és a feliratának színe között határozott különbség, kontraszt legyen. A feliratok háttereként homogén felületet alkalmazzunk. A feliratok határozott kontúrral készüljenek. A feliratokat középtengelyesen, minden sort középre zárva kell elhelyezni a táblákon.

Elrendezési vázlat:

